

INTERVENCIONS DESPRÉS DELS INCENDIS FORESTALS

Ignasi Castelló¹

RESUM

El ponent presenta una reflexió ordenada sobre les actuacions possibles després de l'incendi, exposa els avantatges i els inconvenients de cada opció. En primer lloc, planteja la possibilitat de la no actuació. Seguidament, es refereix a quatre punts d'interès quant a una possible actuació: retirada de la fusta cremada, mesures per a evitar l'erosió i controlar els sediments, ajuda als processos naturals de regeneració i, finalment, recerca de rendibilitat i autofinançament allà on sigui possible.

RESUMEN

El ponente presenta una reflexión ordenada sobre las actuaciones posibles después del incendio, exponiendo las ventajas e inconvenientes de cada opción. En primer lugar, plantea la posibilidad de la no actuación. Seguidamente, se refiere a cuatro puntos de interés en cuanto a una posible actuación: retirada de la madera quemada, medidas para evitar la erosión y controlar los sedimentos, ayuda a los procesos naturales de regeneración y, finalmente, búsqueda de rentabilidad y autofinanciación donde sea posible.

SUMMARY

The reporter presents a methodic consideration over possible procedures after forest fires, explaining the advantages and inconveniencies of each choice. He exposes the possibility of a «no actuation» policy. He underlines four interesting points in the subject: the withdrawal of burned wood; measures to avoid erosion and control sediments; help to natural processes of regeneration; and, finally, fetching for revenues and self-financing activities where possible.

1. Cap del Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona. Coordinador de la Secció Forestal de la ICEA.

La importància de la superfície cremada durant aquest estiu de 1994, a més de les anàlisis crítiques sobre la prevenció i extinció dels incendis forestals, obliga a reflexionar sobre les diferents actituds que poden prendre's després del foc.

Des del Primer Congrés Internacional de Silvicultura, celebrat a Roma l'any 1926, en què va començar-se a tractar la problemàtica dels incendis forestals, fins avui, han passat 58 anys intensos, en el decurs dels quals han aparegut i s'han consolidat tecnologies i polítiques que intenten solucionar un problema cada cop més important a mesura que avança el segle xx. Problema que per la seva naturalesa complexa, plena de variables tècniques i socio-polítiques, és difícil de resoldre a través d'un confortable cos doctrinal o d'un manual tècnic.

La intervenció després dels incendis també és sotmesa a aquesta heterogeneïtat, i és freqüent escoltar, aquí i allà, opinions contradictòries, en ocasions ben fonamentades, i en altres clarament especulatives.

Les actuacions, tan públiques com privades, després del pas del foc poden considerar-se des de molts punts de vista. En aquesta intervenció em limitaré a tractar les accions més clàssiques des de la perspectiva dels avantatges i inconvenients que pot tenir la seva aplicació.

Per ordenar l'exposició utilitzaré un esquema molt senzill, que divideix les possibles actituds en dos blocs: no fer res, o actuar.

En el bloc d'actuacions consideraré els següents punts:

- Retirar la fusta cremada
- Prendre mesures per evitar l'erosió i controlar els sediments
- Ajudar els processos naturals
- Cercar la rendibilitat i l'autofinançament allà on sigui possible.

NO FER RES

L'esperança que les forces de la natura actuïn i que el bosc o altres formacions vegetals es recuperin soles, ha estat en general l'actitud més comuna al llarg dels segles. L'aparició de la

silvicultura i la utilització de tècniques i eines, van obrir a partir de finals del segle XVIII un camp ampli en la intervenció artificial sobre el terreny, per accelerar els processos naturals o modificar-los, d'acord amb les necessitats públiques o privades. Al voltant de no fer res i sotmetre's a les forces més aviat incontrolables del destí i actuar utilitzant les tècniques i mètodes que l'home ha inventat, neixen, de tant en tant, polèmiques més o menys agres segons la visceralitat i intolerància dels defensors d'una altra opció.

D'entre l'enorme quantitat d'avantatges i inconvenients que pot tenir no fer res, podem destacar les següents:

Avantatges

— No té directament cap cost econòmic i no cal esmerçar-hi ni treball ni temps.

— No genera polèmica amb els grups d'ideologia més immobilista ni amb els departaments de la Universitat més dogmàtics.

— No exigeix l'establiment de compromisos entre l'interès públic i el privat, per garantir, en el cas d'aportacions públiques, la utilitat futura de les inversions.

Inconvenients

— No es pot garantir la regeneració, a termini curt i mitjà, de l'arbrat o altres formacions vegetals en totes les superfícies cremades.

— No es garanteix el control dels problemes greus d'erosió ni les conseqüències físiques i econòmiques del moviment dels sediments.

— Es perpetua, en les zones en què això és així, la baixa rendibilitat dels boscos cremats i s'impossibilita que els propietaris privats puguin finançar, si més no en part, els costos de prevenció.

— Genera queixes d'una part de l'opinió pública i de molts propietaris, tot i que és ben cert que aquestes queixes no tenen avui la projecció de les de signe contrari.

— No s'evita l'efecte sociològic desmoralitzador de veure dreta la fusta cremada durant anys i anys.

No fer res, és la millor opció?, la pitjor? Aquestes preguntes no haurien de tenir una

resposta única i contundent. Les circumstàncies són tan diverses des de tots els punts de vista: tècnic, científic, econòmic i polític, que la resposta ha de ser el resultat d'una anàlisi àmplia i sobretot de la voluntat de la majoria. Cal desconfiar de les receptes absolutes i de qui les proposa.

ACTUAR

Decidir-se a utilitzar la tecnologia que l'home ha desenvolupat al llarg dels temps ha de ser el resultat d'una bona anàlisi i de la reflexió sobre les experiències acumulades. Tanmateix, qualsevol política en aquest sentit ha de tenir en compte, d'entrada, diversos factors que la condicionen i entre els quals destaquem els següents:

1. La propietat dels boscos

La propietat de les 1.800.000 ha de superfície forestal catalana, pertanyen en un 20 % a institucions públiques i en un 80 % a propietaris privats.

El nombre de propietaris és elevadíssim, superant els 50.000. Aquesta propietat no es distingeix per la seva homogeneïtat, sinó per tot el contrari:

— Heterogeneïtat de superfícies. La distribució de les propietats per superfície és variadíssima i va des de menys d'un ha fins a uns quants centenars d'hectàrees.

— Heterogeneïtat de propietaris. La major part de propietaris forestals ha heretat la seva propietat, però també n'hi ha que l'han comprada. Hi ha propietaris pagesos i d'altres que tenen com a activitat principal ocupacions molt allunyades del sector primari. Hi ha propietaris individuals i, cada cop més, a mesura que desapareix la figura de l'hereu, propietaris conjunts d'una sola finca.

— Heterogeneïtat d'objectius. A l'anterior varietat corresponen objectius també diferents. Hi ha qui practica una silvicultura d'avantguarda i qui no n'espera cap benefici econòmic. Hi ha qui busca canviar l'ús per a millorar les rendes, etc.

Aquesta propietat, també està influïda per:

— La baixa rendibilitat. En general, els boscos catalans en la seva situació actual i amb el tipus de mercat de la fusta en què es troben tenen una baixa rendibilitat econòmica, que en moltes ocasions no supera les 5.000 pta./ha/any.

— El baix nivell d'associacionisme. La tradició d'agrupacions de propietaris és baixa a casa nostra. L'associació més important agrupa 573 propietaris (1,2 % del total) que representen unes 150.000 ha, és a dir, un 8 % de la superfície forestal del país.

2. La necessitat de diner públic

La baixa rendibilitat que comentàvem anteriorment obliga a finançar les actuacions amb diner públic, tot i que poden trobar-se notables excepcions. Això exigeix donar una resposta política a la pregunta: quins compromisos han de contreure els propietaris particulars com a conseqüència del finançament públic de la restauració, prevenció i extinció?

3. Les dificultats per a aconseguir el consens

L'heterogeneïtat en la propietat privada dels boscos i la manca d'associacionisme dificulten l'aplicació consensuada de programes de restauració i de prevenció. En aquestes circumstàncies qualsevol política, sobretot, les de caràcter més intervencionista, és difícil i requereix un gran suport del conjunt de la societat.

4. Gastar en restauració sense fer-ho al mateix temps en prevenció és poc eficaç

Donar resposta als interrogants que plantegen aquests factors constitueix un dels nuclis de la política forestal. A Catalunya, segons es dedueix del Pla General de Política Forestal, no és precisament aquest el camí que es segueix.

En qualsevol cas, pot resultar d'interès relacionar alguns dels avantatges i inconvenients de les actuacions esmentades al començament.

RETIRAR LA FUSTA CREMADA

En els boscos cremats sense capacitat de rebrot i àdhuc en aquells que només poden rebrotar de soca-rel es planteja la pregunta -tant

si després es vol continuar amb altres accions com si no es vol fer res més- de si cal o no cal, tallar els arbres cremats i retirar els que tenen valor comercial. Sobre aquest tema hi ha, després d'una mala temporada d'incendis, manifestacions de signe contrari, algunes amb cert suport científic, d'altres basades en l'experiència i un bon nombre nascudes d'hipòtesis més o menys raonables.

Per ajudar a trobar respostes en cada circumstància podem considerar els següents inconvenients i avantatges.

Inconvenients:

— La tallada de la fusta no comercial significa una forta inversió, que pot o no pot ser compensada pels beneficis de l'esmentada operació en el bosc futur.

— Pot afavorir-se l'erosió en l'arrossegament i en l'obertura irracional de noves vies de desembosc. Aquesta afirmació és demostrada localment i per determinades circumstàncies, però ningú l'ha provat de forma general.

— Es disminueix la protecció de la fauna. És una hipòtesi sense demostració científica, de moment.

Avantatges:

— Elimina l'efecte sociològic negatiu i la sensació d'abandonament que la fusta cremada dreta produeix en els ciutadans.

— Permet recuperar part de les rendes perdudes amb la venda dels arbres comercials.

— La fusta no comercial convenientment situada sobre el sòl pot afavorir la lluita contra l'erosió.

— L'arrossegament de la fusta remou el sòl i facilita la germinació i desenvolupament de moltes llavors. Hipòtesi, certa localment, però difícil de generalitzar.

— La retirada de la fusta cremada evita problemes sanitaris en el futur regenerat. Hipòtesi que l'experiència confirma localment, però sobre la qual no hi ha prou suport científic.

PRENDRE MESURES PER EVITAR L'EROSIÓ I CONTROLAR SEDIMENTS

És ben conegut que l'absència de vegetació en zones àrides i semiàrides sotmeses a règims de

pluja torrencials, incrementa la pèrdua de sòl per l'acció mecànica de l'aigua de la pluja. En moltes zones cremades de Catalunya, aquest fenomen és fàcilment observable. El sòl arrossegat per l'aigua produeix problemes greus en els sistemes de drenatge i disminueix la capacitat dels embassaments entre molts d'altres problemes. La possibilitat d'inundacions també augmenta.

Actuar eficaçment sobre grans superfícies immediatament després dels focs és pràcticament impossible, però, actuar de forma puntual en les zones on el perill d'erosió és més gran o en les que les inundacions són previsible és molt interessant.

Aquesta actuació ràpida té els següents inconvenients i avantatges:

Inconvenients

- Cal decidir i projectar amb molta rapidesa.
- Les inversions són importants.

Avantatges

- Es prevenen danys sobre les infraestructures, els béns i les persones.
- Es garanteix una millor regeneració natural o artificial de la zona tractada.

AJUDAR ELS PROCESSOS NATURALS

La silvicultura és una tecno-ciència que ha desenvolupat mètodes per ajudar, amb objectius productius i no productius, l'evolució dels sistemes forestals i per crear artificialment masses forestals o altres conjunts de vegetació en aquelles àrees en què això es considera necessari.

De tots aquests mètodes exposarem els avantatges i inconvenients de tres d'ells: els treballs silvícoles en àrees de regeneració natural, les sèmbrs aèries i les plantacions.

Treballs silvícoles

El creixement i l'estructura dels boscos que l'autoregeneren després d'un incendi, pot millorar-se a través de neteges d'alliberament, aclarides, selecció de anys, etc.

Inconvenients

— Els costos de les operacions poques vegades són reemborsats.

Avantatges

— S'incrementa la velocitat de regeneració
— Es pot millorar l'estructura futura del bosc

Sembres aèries

Les sembres aèries sense preparació prèvia del sòl, poden substituir la disseminació de llavors en aquelles àrees en què, per l'edat de la massa forestal, no existien fruits fèrtils abans del foc.

Inconvenients

— Manca d'experiència
— S'han d'utilitzar coníferes i, per tant, fer front al desprestigi d'aquestes espècies.

Avantatges

— Velocitat d'execució
— Els costos són inferiors al 10 % dels costos de les plantacions.

Plantacions

La producció de plantes en viver i la seva plantació posterior en l'àrea cremada és un mètode molt perfeccionat al llarg dels darrers decennis.

Inconvenients

— Cal preparar el sòl abans de la plantació. La utilització de maquinària pesada que abarateix els costos ha estat qüestionada indiscriminadament en els darrers anys i ha estat una de les causes del descens de repoblacions forestals a tot Espanya.

— En moltes zones solament les coníferes garanteixen un cert èxit.
— Els costos per hectàrea són alts.

Avantatges

— Existeix una gran experiència.
— Les possibilitats d'èxit són altes.

CERCAR RENDIBILITAT I AUTO-FINANÇAMENT ON SIGUI POSSIBLE

S'ha dit i repetit que un bosc rendible econòmicament pel seu propietari és un bosc amb més garanties de protecció contra els focs i contra els canvis d'ús del sòl.

Una possibilitat per acostar-se a aquesta situació és la de plantejar-se en les àrees

cremades, en què pugui garantir-se l'èxit, la introducció d'espècies amb millor rendibilitat, és a dir, estudiar la creació de plantacions comercials. El tema és molt interessant i polèmic i té certs avantatges i inconvenients:

Inconvenients

— Cal introduir, en general, espècies exòtiques, cosa que fereix la sensibilitat d'alguns col·lectius.

— És necessari que el país tingui una política productiva clara a mitjà i llarg termini.

— Cal experimentació i dades fiables, tant per decidir les zones com les espècies.

Avantatges

— El finançament de les accions no ha de ser a fons perdut.

— La prevenció contra incendis pot córrer a càrrec del productor, si més no, parcialment.

— Poden garantir-se determinades qualitats pel mercat.

ALTRES CONDICIONS PER ACTUAR

Si un país opta per posar en pràctica un programa global de recuperació, és a dir, es decideix a actuar, té davant la difícil tasca de decidir sobre moltes opcions i punts de vista, sovint contradictoris.

Probablement, la guia per recórrer aquest camí passa per quatre punts principals:

— Tenir un marc polític adequat

— Planificar

— Establir un compromís entre la propietat i la política de restauració de prevenció d'incendis.

— Finançar, la major part amb diner públic.

En aquest sentit, un programa d'actuació sobre les superfícies cremades de cinc anys amb un cost de 300.000 pta./ha costaria per a les 70.000 ha cremades un total de vint-i-un milions de pessetes o el que és el mateix, quatre mil milions de pessetes anuals, que és una xifra inassequible amb els actuals i, més aviat modestos, pressupostos amb què conta la nostra política forestal. Entre aquesta xifra i no fer res, hi ha un gran ventall de possibilitats. En els pròxims mesos sabrem en quin punt d'aquesta escala ens hem quedat.

